

Strategaeth Iaith Gwynedd 2014 - 2018

CYMRAG

#PethauBychain

RHAGAIR

hunaniaith yw'r corff sy'n gweithredu fel Menter Iaith yng Ngwynedd. Mae'n gweithio law yn llaw gyda Chyngor Gwynedd, ond hefyd mewn partneriaeth gyda nifer o gyrff eraill yn y sir, gyda'r nod o gryfhau'r Gymraeg fel iaith ar yr aelwyd, yn yr ysgol, yn y gymuned ac yn y gweithle. Ein bwriad i'r dyfodol yw gweithio'n agosach gyda'r gymuned, ac yn enwedig felly gyda grwpiau cymunedol sy'n gweithredu ar lawr gwlad i hybu defnydd o'r iaith.

Ar ran hunaniaith, fy mraint yw cyflwyno **Strategaeth Iaith Gwynedd 2014-2018**, a fydd yn cyfeirio'n gwaith dros y tair blynedd nesaf. Ynnddi ceir darlun o'r sefyllfa ieithyddol yma yng Ngwynedd yn dilyn gwaith manwl i ddadansoddi canlyniadau Cyfrifiad 2011. Hefyd gwnaed ymchwil trylwyr i'r gwaith da sydd wedi bod yn digwydd yng nghymunedau, ysgolion a gweithleoedd y Sir, a'r gwaith a wnaed gyda phartneriaid a'r sectorau amrywiol ers cyhoeddi Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-2013.

Er mai Gwynedd yw'r sir gyda chanran uchaf y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru, o edrych ar ganlyniadau Cyfrifiad 2011 daeth i'r amlwg bod y nifer sydd yn siarad yr iaith wedi gostwng yn sylweddol mewn rhai ardaloedd. Roedd Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-2013 wedi rhagweld hyn, ac y mae'n debygol y byddai'r gostyngiad wedi bod yn fwy oni bai am y gwaith a gyflawnwyd. Ond credwn yn awr y gallwn, ar sail ein profiad a'r gwaith a wnaed ar gyfer y strategaeth newydd, droi'r llanw o blaid yr iaith.

Nid gwaith hawdd yw llunio strategaeth iaith a chynllunio ieithyddol dros dymor hir. Mae amgylchiadau economaidd a chymdeithasol yn gallu newid yn sydyn, a symudiadau yn y boblogaeth - i mewn ac allan o'r Sir - yn golygu bod y ffactorau allweddol - ac felly'r data perthnasol yn dyddio'n gyflym. Serch hynny, rydym yn hyderus fod y data sy'n sail i'r strategaeth bresennol y cywiraf, a'r mwyaf cadarn sydd ar gael am y Gymraeg yma yng Ngwynedd.

Mae'r Strategaeth yn nodi ac egluro pa feysydd sydd wedi eu hamlygu fel meysydd blaenoriaeth ar gyfer gweithredu, a pham a sut mae mynd i'r afael â'r dasg enfawr o sicrhau gallu cyrraedd ein targed heriol, sef:

'Sicrhau cynnydd o 5% yng nghanran y boblogaeth sydd yn gallu siarad Cymraeg yng Ngwynedd erbyn 2021'.

Mae'r her sydd o'n blaenau yn un aruthrol. Ond drwy osod gweledigaeth gref, gallwn sicrhau bod holl drigolion Gwynedd yn rhan o gymdeithas ddwyieithog ffyniannus, gyfoethog ei diwylliant. Rydym wedi ein harfogi i fynd ati gyda gwybodaeth ac ymchwil gadarn, ond, yn anad dim, gyda brwdfrydedd ac ymroddiad, a fydd yn allweddol i gynnal a chryfhau'r Gymraeg yn ein cymunedau, gan gydnabod bod yr heriau sy'n ein hwynebu yn gallu amrywio'n fawr o ardal i ardal.

Trwy gydweithio'n agos gyda chyrff, mudiadau, ysgolion, unigolion a chymunedau, rydym yn hyderus y gall hunaniaith fynd ati i hyrwyddo'r Gymraeg, a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol i sefyllfa'r iaith ar hyd a lled Gwynedd.

Dafydd Iwan, Cadeirydd hunaniaith

CYSYLLTU

Os hoffech ragor o wybodaeth am waith hunaniaith; neu'r modd y gallwch chi gyfrannu tuag at hyrwyddo'r iaith Gymraeg yng Ngwynedd, cysylltwch â:

hunaniaith
Adran Strategol a Gwella
Pencadlys
Cyngor Gwynedd
Caernarfon
Gwynedd
LL55 1SH

Ffôn: (01286) 679 452

e-bost: hunaniaith@gwynedd.gov.uk

FERSIYNAU HYGJRCH O STRATEGAETH IAITH GWYNEDD

Os dymunir, gellir darparu fersiynau hygyrch o Strategaeth Iaith Gwynedd ar gais; mae hyn yn cynnwys:

Fersiwn print bras
Fersiwn ar dâp
Fersiwn mewn Braille
Fersiwn iaith arwyddion (BSL)

Cysylltwch â hunaniaith i archebu fersiwn hygyrch.

CYNNWYS

		TUDALEN
ADRAN 1	Cyflwyniad Ystadegol	4
ADRAN 2	Deddfwriaeth a Pholisi Cenedlaethol	8
ADRAN 3	Y Fethodoleg	10
ADRAN 4	Gweithredu Strategaeth Iaith Gwynedd	12
ADRAN 5	Y Weledigaeth	13
ADRAN 6	Y Meysydd Strategol	14
	Maes Strategol 1 - Y Teulu	14
	Maes Strategol 2 - Plant a Phobl Ifanc	16
	Maes Strategol 3 - Cymunedau	19
	Maes Strategol 4 - Gwasanaethau Cymraeg	21
	Maes Strategol 5 - Y Gweithle	24
	Maes Strategol 6 - Y Seilwaith	26
ADRAN 7	Casgliad	29
ADRAN 8	Atodiad 1	30
	Bran yr Aelodau Etholedig	33

ADRAN 1

1. CYFLWYNIAD YSTADEGOL

1.1.1 Gwelwyd nifer a chryfder y cymunedau ledled Cymru sy'n defnyddio'r Gymraeg fel y cyfrwng cyfathrebu pennaf o ddydd i ddydd yn gostwng yn barhaus yn ystod yr ugeinfed ganrif.

1.1.2 Yn ystod y degawdau diwethaf, gellir priodoli'r golled yn nifer y cymunedau a fu bron yn gyfan gwbl Gymraeg eu hiaith cyn hynny, i'r ffactorau canlynol:

- diffyg trosglwyddo iaith yn y teulu
- diffyg cyfleoedd cymdeithasol cyfrwng Gymraeg
- allfudo pobl ifanc
- diffyg cyfleoedd gwaith
- diffyg argaeledd tai a thai fforddiadwy
- mewnfudo poblogaethau di-Gymraeg

1.1.3 Mae'r holl ffactorau hyn yn berthnasol i sefyllfa'r iaith Gymraeg yng Nghymru, ac yn fwy penodol i sefyllfa'r Gymraeg yng Ngwynedd heddiw.

1.1.4 Y cyfrifiad yw'r prif ffynhonnell data ar gyfer dadansoddi sefyllfa gyfredol yr iaith Gymraeg, gan ein galluogi i ddwyn cymariaethau rhwng y data fesul degawd.

1.1.5 Er hynny, cymharol gyfyngedig yw'r darlun a geir, ac er mwyn llenwi'r bylchau, mae angen hefyd ystyried ystod o dystiolaeth ansoddol sydd ar gael i ddarlunio sefyllfa'r Gymraeg, ynghyd ag ystyried barn cymunedau ac unigolion, arferion gweithredu, ac arfer dda. Caiff y Strategaeth hon ei seilio ar yr holl ystod yma o dystiolaeth.

1.1.6 Dangosodd canlyniadau Cyfrifiad 2011 fod 562,000, sef 19% o boblogaeth Cymru yn gallu siarad Cymraeg. Dengys y canlyniadau hyn ostyngiad ers Cyfrifiad 2001, pryd y gwelwyd cynnydd am y tro cyntaf yn nifer a chanran y boblogaeth oedd yn gallu siarad Cymraeg, o 508,100, sef 18.7% yn 1991, i 582,400, sef 20.8% yn 2001.

1.1.7 Gwelwyd gostyngiad felly o 20,000 o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru rhwng 2001 a 2011. Casglodd Llywodraeth Cymru – fel rhan o'r gwaith o ddatblygu sylfaen dystiolaeth ar gyfer y Strategaeth *Iaith Fyw: Iaith Byw* - fod rhwng 1,200 a 2,200 o siaradwyr Cymraeg rhugl yn cael eu colli bob blwyddyn ar hyn o bryd, a hynny yn bennaf oherwydd y gwahaniaeth rhwng nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl sy'n allfudo o Gymru, a'r nifer sy'n mewnfudo i Gymru.

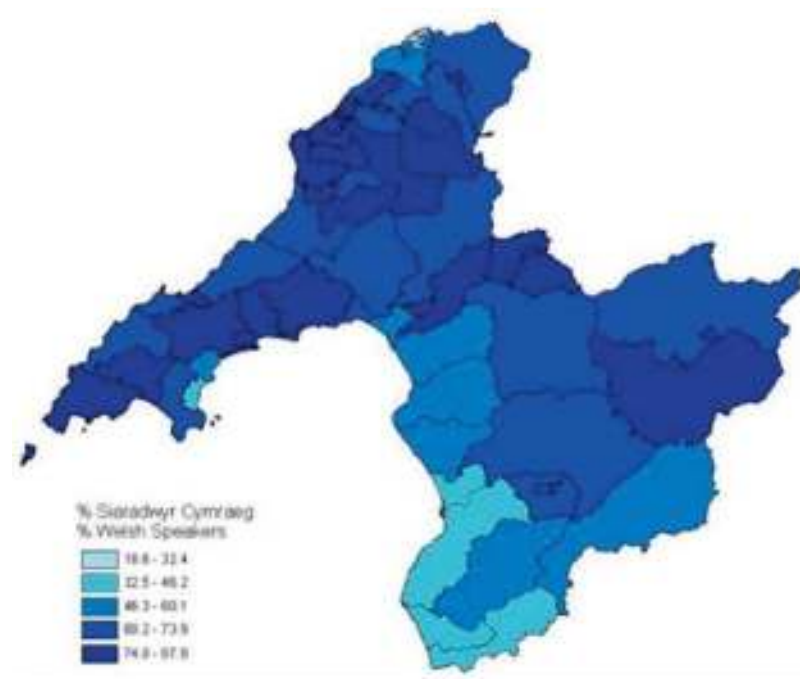
1.1.8 Yn 2011, gwelwyd gostyngiad yn niferoedd y siaradwyr Cymraeg yn 18 o'r 22 sir yng Nghymru, gyda'r cwmp ar ei waethaf yn siroedd y gorllewin; Môn, Gwynedd, Ceredigion a Chaerfyrddin, fel y dengys y tabl isod:

SIR	2001		2011		NEWID	
	NIFER	%	NIFER	%	NIFER	%
GWYNEDD	77,846	69%	77,000	65.4%	-846	-3.6
YNYSMÔN	38,839	60.1%	38,568	57.2%	-352	-2.9
CEREDIGION	37,918	52.0%	34,964	47.3%	-2,954	-4.7
SIR GAERFYRDDIN	84,196	50.3%	78,048	43.9%	-6,148	-6.4

1.1.9 Gwelwyd twf o 153,000 ym mhoblogaeth Cymru rhwng 2001 a 2011, a gellir priodoli'r rhan fwyaf o'r twf hwn i fewnfudo. Rhwng 2001 a 2011, gwelodd Gwynedd gynnydd o 4,700, sef 4% yn y boblogaeth, Ynys Môn gynnydd o 2,100, sef 3.1%, Sir Gaerfyrddin gynnydd o 10,300, sef 6%, a Cheredigion fawr o newid o gwbl.

1.1.10 Er gwaetha'r twf yn y boblogaeth, Gwynedd yw'r sir gyda'r ganran uchaf o siaradwyr Cymraeg o holl siroedd Cymru, ac mae'r iaith yn rhan gwbl greiddiol o fywyd pob dydd yma.

1.1.11 Dengys Cyfrifiad 2011 bod amrywiaeth eang iawn yn y canrannau sydd yn gallu siarad Cymraeg ar draws y sir, gyda'r canrannau uchaf yn huanu o wardiau Llanrug (87.8%) a Pheblig (87.4%) yng Nghaernarfon. Gwelir y canrannau'n gostwng wrth fynd i gyfeiriad Bangor (36.4%), a'r ardaloedd arfordirol ym Meirionnydd megis Aberdyfi (35.5%). Er hyn, mae'r gyfran o siaradwyr Cymraeg yn cynrychioli o leiaf 30% o'r boblogaeth barhaol ymhob ward heblaw dwy, sef ward Menai (18.6%) a ward Deiniol (22.8%) ym Mangor.

1.1.12 Dengys y cyfrifiad arwyddion o newid hefyd yng nghadarnleoedd traddodiadol yr iaith, gyda'r newid ar ei amlycaf yn y cymunedau hynny lle mae dros 70% o'r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg.

1.1.13 Rhwng 1991 a 2001, gwelwyd nifer yr ardaloedd yng Ngwynedd lle'r oedd dros 70% o'r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg yn gostwng o 61 ardal yn 1991, i 42 yn 2001, gan ostwng ymhellach i 39 yn 2011. Y tair ward sydd wedi gostwng o dan 70% yn ôl Cyfrifiad 2011 yw: Y Felinheli, Dolbenmaen a De Dolgellau.

1.1.14 Yn 2011, gwelwyd hefyd nifer o gymunedau eraill a ystyrir yn gadarnleoedd i'r iaith Gymraeg yn gostwng yn agos at y trothwy 70% yn Arfon, Dwyfor a Meirionnydd, megis:

WARD				
Llanberis	1,568	80.5%	1,464	74.7%
Penisarwaun	1,230	74.1%	1,201	70.6%
Llanaelhaearn	1,180	78.1%	1,197	73.8%
Morfa Nefyn	955	77.1%	860	72.0%
Llandderfel	1,039	72.7%	1,033	70.8%
Trawsfynydd	1,141			

1.1.15 Gwelwyd gostyngiadau nodedig eraill yn wardiau Gorllewin Porthmadog, Abersoch, a Brynchrug.

1.1.16 Mae sawl ffactor yn dylanwadu ar y Gymraeg yng nghadarnleoedd traddodiadol yr iaith, megis ffactorau economaidd, swyddi a thai, mewnfudo ac allfudo. Gwna'r rhain i gyd y dasg o ddadansoddi a diffinio sefyllfa'r iaith mewn unrhyw ardal yn anodd, a chydabyddir fod yr effaith a gaiff rai o'r ffactorau hyn ar rai ardaloedd yn fwy dwys na'i gilydd. Amlygir hynny'n bennaf yn yr ardaloedd arfordirol a'r ardaloedd hynny sydd wedi profi'n boblogaidd gyda mewnfudwyr.

1.1.17 I ategu hyn, dengys Cyfrifiad 2011 ostyngiad sylweddol yng nghanran y boblogaeth 60+ oed sydd yn gallu siarad Cymraeg, gan gadarnhau'r patrwm o'r genhedlaeth hŷn yn mewnfudo i'r sir. Mae hyn yn arwyddocaol o ystyried y newid yn strwythur oedran y boblogaeth yng Ngwynedd rhwng 2001 a 2011:

OEDRAN	NEWID
0-15	-7.7%
16-64	+4.6%
65+	+13.9%

1.1.18 Cydnabu Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-2013 fod Gwynedd yn sir sydd wedi profi mewnfudo ar raddfa uchel a chyson, a bod y patrwm hwn bellach wedi ei hen sefydlu mewn sawl ardal. Mae angen gofyn y cwestiwn, felly; i ba raddau yr ydym yn llwyddo i integreiddio'r ail a'r drydedd genhedlaeth o fewnfudwyr i'r ardal?

1.1.19 Yn gyffredinol, mae allfudo o'r sir ar ei fwyaf amlwg yn y grwpiau oedran iau, sydd yn pwysleisio pa mor allweddol yw ffactorau megis gwaith a thai fforddiadwy, a bod perthynas allweddol rhwng tai, iaith a gwaith, a bod angen trefniadau cadarn ar gyfer y seilwaith ynghlwm ag unrhyw Strategaeth Iaith.

1.1.20 Ar nodyn cadarnhaol, gwelodd rhai ardaloedd o Wynedd gynnydd yng nghanran y siaradwyr Cymraeg yn 2011, megis Waunfawr, Ogwen, Y Groeslon, Llanbedr, Corris/Mawddwy, a Chlynnog, a arweiniodd at gynnydd yn ôl dros y trothwy 70%.

1.1.21 Dengys Cyfrifiad 2011 hefyd gynnydd yn y canrannau sydd yn gallu siarad Cymraeg yn y grŵp oedran 3-4 oed, a 5-15 oed yng Ngwynedd, sef:

CYFRIFIAD	2001	2011	NEWID
3-4 oed	1,997 70.9%	1,997 73.0%	0 +2.1%
5-15 oed	14,468 91.8%	13,038 92.3%	-1,430 +0.5%

1.1.22 Yng Ngwynedd, credir bod oddeutu 83% o siaradwyr Cymraeg y sir yn rhugl; y canran uchaf o holl siroedd Cymru, a chredir fod 90% o siaradwyr rhugl yng Ngwynedd yn siarad Cymraeg bob dydd.

1.1.23 Mae dau gwestiwn sylfaenol i'r Strategaeth hon, felly:

A yw'r iaith Gymraeg yng Ngwynedd heddiw yr un mor gadarn ac y bu yn y gorffennol?

Beth all y Strategaeth hon ei wneud i gyfrannu tuag at sicrhau ffyniant yr iaith Gymraeg?

ADRAN 2

2. DEDDFWRIAETH A PHOLISI CENEDLAETHOL

2.1.1 Bu i Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993 sefydlu'r egwyddor fod y Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal mewn bywyd cyhoeddus yng Nghymru. Prif delerau'r ddeddf oedd:

- gosod dyletswydd ar y sector cyhoeddus i drin yr iaith Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal wrth ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd, gan gyflawni hynny drwy gyfrwng cynlluniau iaith
- rhoi hawl i ddefnyddio'r Gymraeg mewn llys barn yng Nghymru
- sefydlu Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

2.1.2 Deunaw mlynedd yn ddiweddarach, cafwyd deddfwriaeth pellach, sef Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a sicraodd statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru, a chreu fframwaith deddfwriaethol newydd i'r iaith, yn ogystal â chreu swydd Comisiynydd y Gymraeg.

2.1.3 Mae gan Gomisiynydd y Gymraeg gyfrifoldeb i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg, gan weithio ar sail yr egwyddor na ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru. Mae'r Comisiynydd yn ymchwilio i honiadau o ymyrraeth â rhyddid pobl i ddefnyddio'r iaith, gan weithio hefyd ar y sail y dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

2.1.4 Mae'r Mesur hefyd yn creu safonau yn ymwneud â'r Gymraeg, gan osod dyletswydd ar sefydliadau i gwrdd â'r safonau hynny. Yn ystod oes y Strategaeth hon bydd y safonau hyn yn raddol ddisodli'r system bresennol o Gynlluniau Iaith.

2.2 IAITH FYW: IAITH BYW 2012-2017

2.2.1 *Iaith Fyw: Iaith Byw* yw dogfen bolisi pum mlynedd Llywodraeth Cymru ar gyfer y Gymraeg, ac fe'i chyhoeddwyd yn 2012. Gweledigaeth y Llywodraeth yw gweld y Gymraeg yn ffynnu yng Nghymru. Bwriad y ddogfen yw camu tuag at nod tymor hir y Llywodraeth, sef 'sicrhau mwy o ddefnydd o'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd bob dydd'.

2.2.2 Er mwyn cyflawni hynny, mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i weld:

- cynnydd yn nifer y bobl sy'n siarad yr iaith ac yn ei defnyddio
- rhagor o gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- cynnydd yn hyder pobl a'u rhuglder yn yr iaith
- mwy o ymwybyddiaeth ymhlith pobl o werth y Gymraeg, fel rhan o'n treftadaeth genedlaethol a hefyd fel sgîl defnyddiol mewn bywyd modern
- sefydlogi sefyllfa'r Gymraeg o fewn ein cymunedau
- lle amlwg i'r Gymraeg ar draws y cyfryngau digidol.

2.2.3 Er mwyn cyflawni'r nodau hyn, mae'r Llywodraeth am weld y cyfrifoldeb am hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn cael ei wreiddio a'i rannu ymysg nifer cynyddol o sefydliadau ar draws Cymru.

2.2.4 Mae'r Llywodraeth yn cydnabod bod dwy elfen graidd i wireddu ei gweledigaeth. Yn gyntaf, drwy fesurau i alluogi ac annog plant a phobl eraill i **gaffael yr iaith**, fel annog trosglwyddo'r iaith yn y cartref a sicrhau twf pellach mewn addysg cyfrwng Cymraeg. Ac yn ail, drwy

fesurau i alluogi ac annog pobl i ddefnyddio'r iaith yn feunyddiol, drwy greu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol, wrth eu gwaith, wrth dderbyn gwasanaethau, ac wrth fwynhau adloniant a hamdden.

ADRAN 3

3. Y FETHODOLEG

3.1.1 Ystyrir bod dwyieithrwydd yn fygythiad i rai ieithoedd lle nad oes dwyieithrwydd cytbwys, a lle gwelir goruchafiaeth yr iaith ryngwladol, rymus dros yr iaith frodorol, draddodiadol.

3.1.2 Fodd bynnag, mewn sefyllfaoedd ble ceir un iaith yn goruchafu ar iaith arall, awgryma tystiolaeth genedlaethol a rhyngwladol ei bod yn bosib creu'r amgylchiadau cywir fyddai'n galluogi'r iaith wannaf, leiafrifol i ffynnu. Cyflawnir hynny drwy osod ffiniau cadarn, gyda'r naill iaith a'r llall yn cael y lle blaenllaw mewn meysydd penodol o fywyd, megis bywyd cymdeithasol, gwaith ac ati. Bryd hynny y mae modd sefydlu dwyieithrwydd gwirioneddol.

3.1.3 Mae'n bwysig felly i'r Strategaeth hon ganolbwyntio'n benodol ar hyrwyddo'r Gymraeg yn hytrach na dwyieithrwydd, gan greu'r amgylchiadau priodol i alluogi'r iaith i ffynnu.

3.1.4 At hyn, mae profiad Gwlad y Basg yn cadarnhau'r angen i bobl weld gwerth yn yr iaith er mwyn sicrhau ei ffyniant:

'It is necessary for a community wishing to give new life to its language to comprehend, internalise, and truly feel its language's value'.¹

3.1.5 O ganlyniad, mae cadarnhau gwerth yr iaith Gymraeg yng Ngwynedd hefyd yn nod bwysig i'r Strategaeth, a hynny ymysg pobl o bob oed a chefnidir.

3.1.6 Mae'r defnydd a wneir o'r Gymraeg hefyd yn ffactor allweddol o safbwynt atgyfnerthu'r Gymraeg yng Ngwynedd. Fodd bynnag, y mae'r defnydd a wneir o iaith mewn cyd-destun dwyieithog yn fater cymhleth a sensitif ac yn ymwneud â'r:

- defnydd a wneir o'r iaith yn y cartref
- hyder yr unigolyn i ddefnyddio'r iaith
- cyfleoedd naturiol a dyddiol i ymarfer yr iaith.

3.1.7 Ffrwyth cyfuniad amrywiaeth eang o ffactorau yw ymddygiad ieithyddol ac agweddau tuag at yr iaith. Wrth i siaradwyr gaffael a datblygu eu sgiliau, mae eu profiadau yn dylanwadu ar ba mor rhugl fyddant, wrth iddynt ddod i gysylltiad â'r Gymraeg mewn gwahanol gyd-destunau ffurfiol ac anffurfiol.

3.1.8 Ers yr 1970au, gwnaed sawl ymgais i ddatblygu modelau ar gyfer adfywio iaith, ac un o'r rhai mwyaf dylanwadol oedd gwaith Joshua Fishman, *Reversing Language Shift* (1991). Mae 'Olwyn' Strubell (2001) yn addasiad o waith Fishman, ac yn dangos bod cysylltiad cryf rhwng y ffactorau canlynol:

- gallu ieithyddol
- y defnydd cymdeithasol a wneir o'r iaith
- y cynnyrch sydd ar gael yn yr iaith a'r galw amdanynt
- y cymhelliant i ddysgu'r iaith a'i defnyddio.

---

¹ Garabide Elkartea, *The Basque Experience: Some Keys to Language and Identity Recovery* (2010), t. 8.

3.1.9 Yn Policy to Outcome Pathway, Grin a Moing (2002), ystyrir bod angen cyfuniad o dair amod er mwyn sicrhau bywiogrwydd ieithyddol, sef:

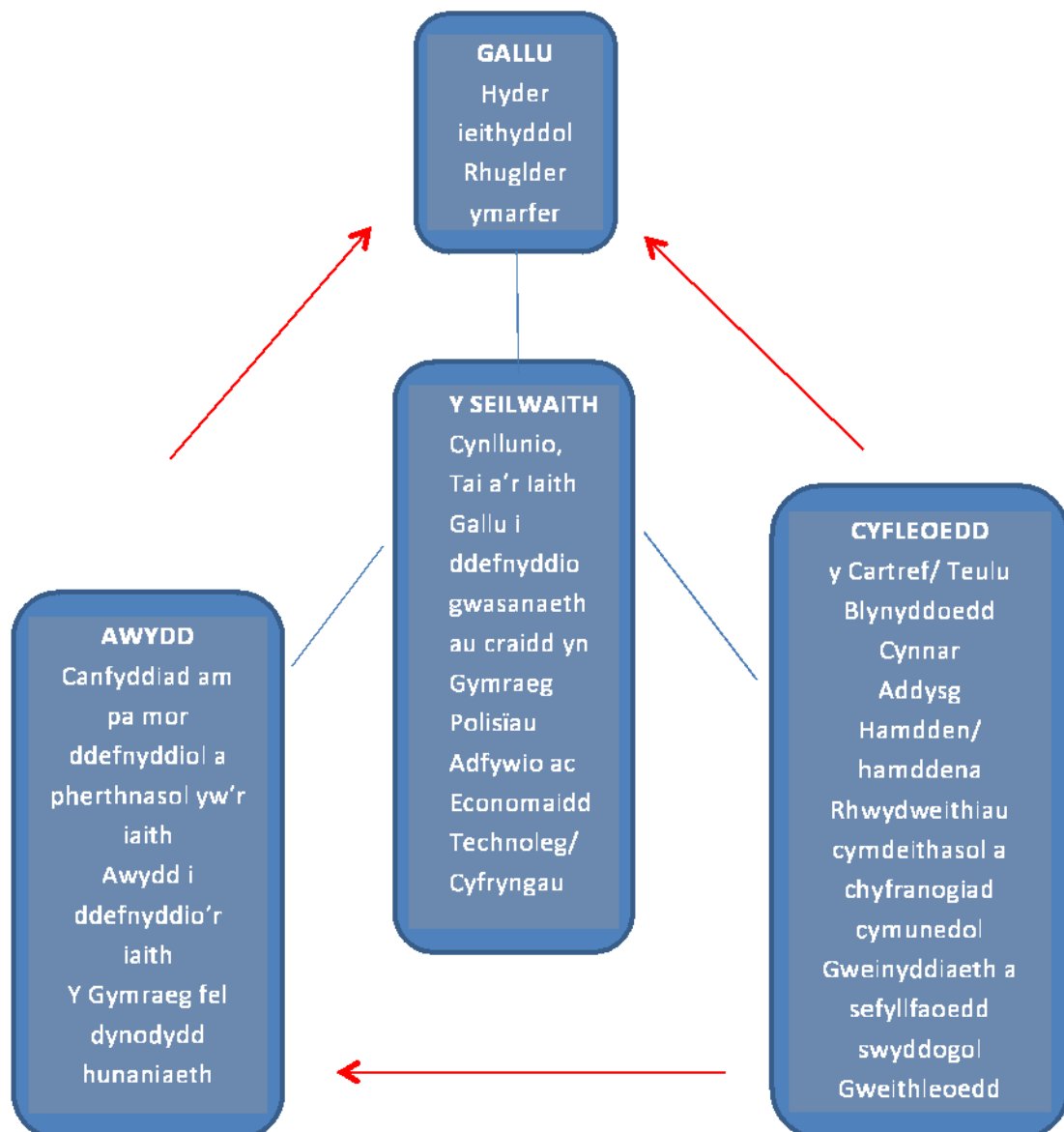
- **y gallu** i ddefnyddio iaith
- **y cyfleoedd** i'w defnyddio
- **yr awydd** i'w defnyddio.

3.1.10 Ategir hyn gan Lywodraeth Cymru, sydd wedi adnabod Fframwaith Cysyniadol ar gyfer y berthynas rhwng cyd-destun defnydd, sgiliau iaith ac agweddau tuag at yr iaith. Credir bod angen ychwanegu seilwaith at y model hwn, gan awgrymu bod polisiau lleol a chenedlaethol yn ffactorau dylanwadol allweddol ar yr iaith hefyd.

3.1.11 Rôl hunaniaith felly fydd cynnal a hyrwyddo'r Gymraeg ym mhob agwedd posib ar fywyd, ynghyd â dangos ffyrdd o rymuso'r Gymraeg mewn ardal ddwyieithog. Mae hunaniaith yn cydnabod y fframwaith ac yn ceisio gwau'r Strategaeth hon o amgylch y cysyniadau canlynol.

FFRAMWAITH I FESUR BYWIOGRWYDD IEITHYDDOL

(Policy to Outcome Model, Grin a Moing 2002)

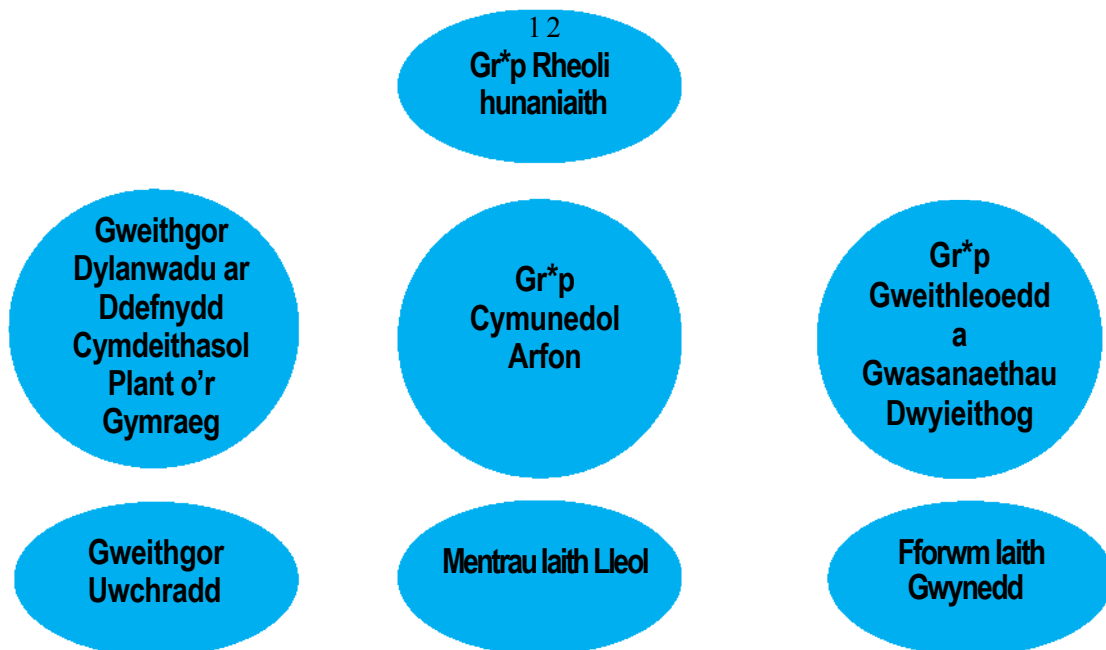

ADRAN 4

4. GWEITHREDU STRATEGAETH IAITH GWYNEDD

- 4.1.1 Bwriedir cyflawni prif elfennau'r Strategaeth hon mewn cydweithrediad agos â rhai cymunedau, a thrwy weithio'n strategol er mwyn prif-ffrydio'r iaith Gymraeg a chynllunio ieithyddol fel rhan greiddiol o gynlluniau, strategaethau, rhaglenni, polisiâu, prosiectau a gweithgareddau a ddarperir ac a gynhelir eisoes yng Ngwynedd.
- 4.1.2 Golyga hyn fod yr iaith Gymraeg a hyrwyddo defnydd o'r iaith yn dod yn rhan naturiol o bolisi a gweithrediad cynlluniau economaidd, adfywio, cynllunio, polisi tai , addysg a chymhathu. Hyn oll ar y cyd ag ymgyrchoedd i hyrwyddo'r Gymraeg a gynhelir gan gymunedau yn uniongyrchol eu hunain.
- 4.1.3 Bydd angen i'r Strategaeth fesur i ba raddau y llwyddir i wau'r elfennau hyn gyda'i gilydd, sut mae polisiâu eraill yn cyfrannu at ffyniant yr iaith, ac adnabod a dylanwadu ar bolisiâu pan fyddant yn rhwystro ac yn hwyluso'r Gymraeg.
- 4.1.4 Mae'r Llywodraeth yn cydnabod mai anodd yw darganfod y dystiolaeth ddiriaethol a chadarnhaol.
- 4.1.5 Mae'n bwysig felly i Strategaeth Iaith Gwynedd ddatblygu a sefydlu fframwaith werthuso i gydfynd â'r Cynllun Gweithredu. Dylid gwneud hyn mewn cydweithrediad â datblygiadau cenedlaethol er mwyn gallu cyfrannu tuag at y sylfaen dystiolaeth gyffredinol.
- 4.1.6 O ystyried ei leoliad dylanwadol yng Nghyngor Gwynedd a'i rwydweithiau aml-asiantaethol, gall hunaniaith weithio mewn partneriaeth ar draws ystod eang o adrannau a sefydliadau, sectorau a chymunedau i gyflawni gofynion y Strategaeth hon.

Caiff hunaniaith ei weithredu fel rhan o'r strwythur canlynol:

ADRAN 5

5. Y WELEDIGAETH

5.1.1 Hon yw'r ail Strategaeth Iaith i Wynedd, a bydd yn adeiladu ar lwyddiannau'r Strategaeth flaenorol, gan edrych ymlaen dros y 4 blynedd nesaf.

5.1.2 Gweledigaeth y Strategaeth hon yw:

Gweld y Gymraeg yn ffynnu yng Ngwynedd

5.1.3 Dros y 4 blynedd nesaf, ceisir gwireddu'r profiadau canlynol:

- Plant, pobl ifanc a theuluoedd yn gweld gwerth i'r iaith ac yn defnyddio'r Gymraeg ym mhob rhan o'u bywydau
- Y Gymraeg yn gyfrwng naturiol o fewn cymunedau Gwynedd a chynnydd yn y niferoedd sy'n defnyddio'r Gymraeg yn rheolaidd
- Cymunedau Cymreig wedi eu grymuso i gefnogi'r iaith a'r dirywiad o fewn cymunedau penodol yn cael ei arafu/atal
- Gwasanaethau Cymraeg ar gael yn eang yn y Gymraeg ac yn cael eu defnyddio yn rhwydd ac yn hwylus
- Y Gymraeg wedi ei sicrhau fel iaith gwaith a phob gweithiwr yn cael y cyfle a'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg yn eu gwaith
- Y Gymraeg yn cael ei integreiddio'n naturiol i gynlluniau economaidd, tai a chynllunio yn lleol a chenedlaethol
- Hyder, agwedd gadarnhaol ac ymwybyddiaeth dda o'r iaith Gymraeg a'i defnydd a'i gwerth ym mhob rhan o fywyd yn y Sir.

5.1.4 Yn cyd-fynd â'r weledigaeth, gosodwyd targed meintiol tymor hir yn y Strategaeth Iaith flaenorol, ac ategir y targed meintiol hwn ar gyfer y Strategaeth hon, sef:

Sicrhau cynnydd o 5% yng nghanran y boblogaeth sydd yn gallu siarad Cymraeg yng Ngwynedd erbyn 2021.

5.1.5 Seilir y Strategaeth hon ar chwe maes strategol. Bwriedir gwau'r meysydd strategol i gysyniadau'r fframwaith fesur sydd yn sicrhau bywiogrwydd ieithyddol; sef y gallu i ddefnyddio'r iaith, y cyfleoedd i'w defnyddio, ynghyd â'r awydd i ddefnyddio'r Gymraeg.

5.1.6 Dyma'r chwe maes strategol a gynhwysir yn y Strategaeth:

• Maes Strategol 1	Y Teulu
• Maes Strategol 2	Plant a Phobl Ifanc
• Maes Strategol 3	Cymunedau
• Maes Strategol 4	Gwasanaethau Cymraeg
• Maes Strategol 5	Y Gweithle
• Maes Strategol 6	Y Seilwaith

ADRAN 6

6. Y MEYSYDD STRATEGOL

6.1 MAES STRATEGOL 1: Y TEULU

Gweledigaeth:

Hyrwyddo'r Gymraeg yn y Teulu.

Canlyniad:

Cynydd yn nifer y teuluoedd lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith gyda'r plant.

Dangosydd:

% plant 4 oed, dosbarth derbyn ysgolion cynradd Gwynedd, sydd yn gallu siarad Cymraeg.

- 6.1.1 Mae *laith Fyw: laith Byw 2012-2017* yn nodi pwysigrwydd teuluoedd i gynllunio ieithyddol yng Nghymru, gan ddatgan fod addysg, ynghyd â throsglwyddo'r iaith o un genhedlaeth i'r nesaf, yn elfennau angenrheidiol i gynnal iaith.
- 6.1.2 Yn ôl adroddiad *Cynyddu nifer y cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith* (Llywodraeth Cymru, Rhagfyr 2013) gall proffil iaith y gymuned, a statws yr iaith o fewn y gymuned honno, fod yn ffactorau pwysig yng nghyd-destun trosglwyddo iaith. Ategir hyn gan adroddiad *Asesiad Effaith: Twf ac Ymlaen* (Prifysgol Bangor, 2008) sy'n awgrymu fod cysylltiad rhwng y ffactorau hyn ag awydd rhieni i drosglwyddo'r iaith i'w plant.
- 6.1.3 Dengys tystiolaeth bod y siawns y bydd y Gymraeg yn cael ei defnyddio bob dydd yn y cartref yn cynyddu o ffactor o ddwywaith a hanner, pan fo pawb yn y cartref hwnnw yn medru'r Gymraeg. Mae'r cartref, felly, yn adnodd cymdeithasol hynod bwysig o safbwynt ieithyddol. Sefydlir patrymau iaith rhieni wrth siarad gyda'u plant yn gynnar iawn, ac mae'r patrymau sefydledig yma yn parhau drwy'r blynyddoedd cynnar.
- 6.1.4 Yn ôl Cyfrifiad 2011, dangoswyd bod 90% o blant 3-4 oed Gwynedd yn gallu siarad Cymraeg pan fydd 2 riant yn siarad Cymraeg yn y cartref. Gwelir y ganran yn gostwng i 82% mewn cartrefi gyda rhiant sengl yn siarad Cymraeg; ac yn gostwng ymhellach i 63% pan mai dim ond un o ddau riant sydd yn siarad Cymraeg; a gwelir gostyngiad pellach i 35% mewn cartrefi ble nad oes siaradwyr Cymraeg o gwbl.
- 6.1.5 Mae nifer y cartrefi ble mae rhiant sengl yn byw gyda'r plant wedi cynyddu yn sylweddol yng Ngwynedd, byddai yn fuddiol adnabod y teuluoedd hynny sy'n ei chael hi'n anodd cefnogi'r plant yn ieithyddol, er mwyn cynnig arweiniad iddynt.
- 6.1.6 Dengys tystiolaeth hefyd fod angen ystyried amrywiaeth o ffactorau sy'n galluogi plentyn i ymarfer iaith, megis darllen stori, chwarae gemau, adnabod llythrennau; gan eu cyflwyno mor gynnar â phosib ym mywyd y plentyn.
- 6.1.7 Gwelir felly bod ansawdd yr amgylchedd dysgu yn y cartref yn dylanwadu ar allu plentyn i gaffael iaith, ac mae angen sicrhau cefnogaeth i alluogi rhieni i gynnal y mathau hyn o brofiadau er mwyn cefnogi datblygiad y plentyn yn ieithyddol ac yn gyffredinol.

- 6.1.8 Prosiect TWF yw un o'r prif ymyriadau sy'n ceisio dylanwadu ar drosglwyddo iaith yn y teulu. Pwrpas TWF yw rhoi cyngor a chefnogaeth i famau beichiog, mamau newydd a'u teuluoedd ynglŷn â manteision dwyieithrwydd a defnyddio'r Gymraeg ar yr aelwyd. Yng Ngwynedd, ceir tri swyddog TWF rhan amser yn gweithio ar draws y sir.
- 6.1.9 Mae Mudiad Meithrin yn allweddol bwysig yn y maes yma hefyd, ac yn darparu cyfleoedd i rieni a phlant ifanc ddod ynghyd mewn awyrgylch naturiol Gymraeg. Gwneir hyn drwy Gylchoedd Ti a Fi, ynghyd â Chylchoedd Meithrin sy'n cynnig gofal ac addysg sesiynol dyddiol i blant 2-5 oed. Ynddynt, rhoddir cyfle i blant ddatblygu sgiliau cymdeithasol a phrofiadau dysgu drwy chwarae drwy gyfrwng y Gymraeg.
- 6.1.10 Mae'r Mudiad hefyd yn cyflogi Swyddogion Cefnogi Iaith sydd yn gweithio gyda'r Cylchoedd Meithrin i hyrwyddo'r Gymraeg gyda rhieni a gwirfoddolwyr. Ceir dwy Ganolfan Integredig sy'n cefnogi'r ddarpariaeth blynnyddoedd cynnar ac yn hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg yng Ngwynedd; y naill yng Nghaernarfon a'r llall ym Mlaenau Ffestiniog.
- 6.1.11 O fewn rhaglenni ymyrraeth gynnar, megis Dechrau'n Deg a'r Cynllun Iaith a Chwarae, ceir tîm amlddisgyblaethol sy'n cynnig amrywiaeth o sesiynau Cymraeg i rieni a phlant ifanc; megis sesiynau stori, sesiynau canu, sachau stori, dawnys a nofio. Mae'r timau amlddisgyblaethol hyn yn gweithio gyda rhieni ledled y sir er mwyn tanlinellu pwysigrwydd yr iaith Gymraeg, gan arddangos y dulliau posib o drosglwyddo'r iaith yn gynnar ym mywyd plentyn. Mae nifer o'r rhaglenni yma'n weithredol yn yr ardaloedd difreintiedig yng Ngwynedd, gyda chyfle i ledaenu arfer da i ardaloedd eraill.
- 6.1.12 At hyn, yn 2012, lanswyd cwrs Cymraeg i'r Teulu, er mwyn rhoi cyfle i rieni ddysgu iaith ar lefel Mynediad, ac a gynlluniwyd i gyd-fynd â'r Cyfnod Sylfaen. Mae perthynas agos yn datblygu yng Ngwynedd rhwng Canolfannau Cymraeg i Oedolion y Gogledd a'r Canolbarth, er mwyn cwrdd â gofynion Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd, ac efallai bod cyfle i gynllunio'r ddarpariaeth Cymraeg i Oedolion hyd yn oed ynghynt ar gyfer y blynnyddoedd cynnar hefyd.
- 6.1.13 Mae datblygu sgiliau ac ymagwedd rhieni felly yn allweddol i lwyddiant y plentyn i gaffael iaith.
- 6.1.14 **Blaenoriaethau Strategol**

Gallu

- Ymestyn cyfleon anffurfiol cyson i rieni i ddatblygu eu sgiliau iaith Gymraeg er mwyn eu galluogi i gynorthwyo eu plant i gaffael a magu hyder yn eu gallu i ddefnyddio'r Gymraeg.
- Ymestyn darpariaeth Cymraeg i Oedolion i gynnig amrywiaeth o gyrsiau fydd yn cynyddu hyder a sgiliau rhieni i gaffael a defnyddio'r Gymraeg.

Awydd

- Hybu manteision trosglwyddo'r Gymraeg yn y teulu a manteision y Gymraeg i'w plant, gan greu neges gyson ar draws y sector
- Codi ymwybyddiaeth am bwysigrwydd darparu gweithgareddau cyfrwng Cymraeg i deuluoedd.

6.2 MAES STRATEGOL 2: PLANT A PHOBL IFANC

Gweledigaeth:

Cynyddu defnydd y Gymraeg ymysg plant a phobl ifanc, gwella eu hymwybyddiaeth o werth yr iaith, ynghyd â sicrhau gwell mynediad at weithgareddau cymdeithasol a gwasanaethau cyfrwng Cymraeg.

Canlyniad:

Plant a phobl ifanc yn defnyddio'r Gymraeg yn ddyddiol ac yn gweld gwerth i'r iaith.

Dangosydd:

% ysgolion cynradd Gwynedd sydd wedi ennill cydnabyddiaeth trwy weithredu *Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd*.

% disgyblion BI 6 sydd wedi dangos cynnydd yn eu defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ar ddiwedd eu cyfnod yn yr ysgol gynradd.

% disgyblion BI 11 sy'n astudio ar gyfer 5 neu fwy o gymwysterau trwy gyfrwng y Gymraeg.

% dysgwyr 16-19 oed sy'n astudio cyrsiau drwy gyfrwng y Gymraeg.

Nifer sydd yn mynychu gweithgareddau Cymraeg ar gyfer plant a phobl ifanc, gan gynnwys y rhai a drefnir drwy grant gan Lywodraeth Cymru.

- 6.2.1 Yn ôl Cyfrifiad 2011, mae 16,866 o blant a phobl ifanc 3-15 oed yn byw yng Ngwynedd, sy'n adlewyrchu 14.3% o'r holl boblogaeth. O'r rhain, mae 1,997, sef 73% o blant 3-4 oed yn gallu siarad Cymraeg, a 13,038, sef 92% o blant 5-15 oed yn gallu siarad Cymraeg.
- 6.2.2 Dengys y data uchod lwyddiant Cynllun Addysg Gymraeg Gwynedd i ddatblygu sgiliau iaith ymysg plant a phobl ifanc. Fodd bynnag, ni all y Cyfrifiad ddweud wrthym faint o ddefnydd a wneir o'r iaith Gymraeg o ddydd i ddydd a thu allan i'r ysgol.
- 6.2.3 Nod uchelgeisiol Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg 2013-2014 Gwynedd oedd: *"...sicrhau bod holl ddisgyblion y sir yn meddu ar sgiliau ieithyddol priodol yn y Gymraeg a'r Saesneg, er mwyn eu galluogi i fod yn aelodau cyflawn o'r gymdeithas ddwyieithog y maent yn rhan ohoni."*
- 6.2.4 Rhwng 2002 a 2012, gwelwyd canran y disgyblion sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg wedi cynyddu, ond yn ystod yr un cyfnod, gwelwyd gostyngiad yn nifer y plant sy'n byw yn y sir, fel y dengys y tabl:

	2002		2012		NEWID
	NIFER	%	NIFER	%	NIFER %
GWYNEDD	1,249	93.2%	1,181	98.4%	- 68 + 5.2 %

- 6.2.5 Dengys astudiaethau fod plant sy'n cael eu hasesu mewn Cymraeg Iaith Gyntaf yn dueddol o barhau i ystyried eu hunain yn siaradwyr Cymraeg ddeng mlynedd yn ddiweddarach. Mae hon yn

neges bwysig i ysgolion wrth iddynt geisio dylanwadu ar rieni a phlant yng nghyswllt dewis iaith astudio.

- 6.2.6 Fodd bynnag, yng Ngwynedd gwelir nifer y disgyblion sydd yn astudio eu pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg yn gostwng wrth iddynt drosglwyddo o'r cynradd i'r uwchradd, gan ostwng ymhellach eto wrth fynd i fyny'r ystod oedran ac at addysg bellach ac uwch. Mae dilyniant ieithyddol
- o ran cynllunio addysg Gymraeg yn flaenoriaeth genedlaethol, ac fe'i diffinnir fel a ganlyn: '*parhau i astudio Gymraeg iaith Gyntaf a phynciau drwy gyfrwng y Gymraeg*'.
- 6.2.7 I ategu hyn, dengys ymchwil fod gwerth ymarferol; yn addysgol, yn gymdeithasol ac yn economaidd;
- o fod yn gallu siarad mwy nag un iaith. Yng Nghymru, mae pobl ddwyieithog yn ennill ar gyfartaledd rhwng 8-10% yn fwy o'u cymharu â phobl unieithog.
- 6.2.8 Mae ymchwil academaidd yn cadarnhau fod plant dwyieithog yn fwy creadigol, ac yn cael canlyniadau gwell mewn profion IQ na phlant unieithog. O ganlyniad, mae'n bwysig bod arweiniad a negeseuon cyson yn cael eu cyflwyno ynglŷn â manteision dwyieithrwydd.
- 6.2.9 Mae Adran Addysg Gwynedd hefyd yn gyfrifol am gynnal canolfannau hwyrddyfodiaid sydd yn darparu cwrs dwys yn y Gymraeg i fewnfudwyr ifanc er mwyn eu galluogi i ymdoddi i'r gymdeithas ddwyieithog y maent yn rhan ohoni. Mae'r canolfannau hyn hefyd yn cynnal cwrs byr i rieni a elwir yn *Byw yng Nghymru*, a hynny mewn cydweithrediad rhwng hunaniaith ac Adran Addysg Gwynedd.
- 6.2.10 Gwyddwn, os yw'r Gymraeg am oroesi yng Ngwynedd, bod rhaid i'r iaith fod yn gyfrwng cyfoes a pherthnasol i blant a phobl ifanc yn eu bywydau bob dydd. Er mwyn cyflawni hynny, a thrwy gydweithio rhwng hunaniaith, Adran Addysg Gwynedd a Llywodraeth Cymru, datblygwyd *Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd*.
- 6.2.11 Bwriad y *Siarter* yw hybu defnydd cymdeithasol plant o'r Gymraeg; yn syml cael plant i siarad Cymraeg, ac mae'r *Siarter* bellach yn weithredol yn holl ysgolion cynradd Gwynedd.
- 6.2.12 Datblygwyd y *Siarter* yn sgîl data a thystiolaeth a gasglwyd fel rhan o'r gwaith o gyflawni *Asesiad Ardrawiad Ieithyddol Cynllun Ad-drefnu Ysgolion Cynradd Gwynedd* yn 2008. Ynddo, rhoddwyd manylion am yr iaith a ddefnyddir yn y dosbarth, yn y ffretur ac ar y buarth yn holl ysgolion cynradd Gwynedd.
- 6.2.13 Er mwyn cefnogi'r ysgolion i gyflawni gofynion y *Siarter*, a gweithredu cynlluniau fydd yn annog plant i siarad Cymraeg ac yn meithrin agweddau cadarnhaol tuag at yr iaith, sefydlwyd swydd newydd yn 2013, ar y cyd rhwng Llywodraeth Cymru a Chyngor Gwynedd, i gydlynu'r gwaith.
- 6.2.14 Yn ystod 2014 cynhaliwyd Awdit Ieithyddol ar agweddau a defnydd iaith disgyblion Cyfnod Allweddol 2 (7-11 oed) ar draws y Sir, sydd wedi cynnig arweiniad i ysgolion unigol lunio eu rhaglenni gweithredu eu hunain.
- 6.2.15 Mae gwaith wedi cychwyn i ategu'r gwaith sy'n cael ei wneud gyda'r *Siarter* yn yr ysgolion cynradd - drwy gynllun strategol y Cyngor - i gynnal archwiliad ar ddefnydd cymdeithasol disgyblion ysgolion uwchradd Gwynedd, fydd yn sail i lunio rhaglen weithredu gan y disgyblion eu hunain i gynyddu defnydd o'r iaith Gymraeg yn gymdeithasol ymysg pobl ifanc.
- 6.2.16 Daw hyn mewn ymateb i sylwadau a dderbyniwyd gan bobl ifanc yn ystod y broses ymgynghori ar *Gynllun Gweithredu Drafft Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-2013* a amlygodd mai cyfrwng addysg

yn unig oedd y Gymraeg mewn rhai ardaloedd o Wynedd, ac nad oedd cyfleoedd cymdeithasol digonol ar gael i bobl ifanc ddefnyddio'r iaith y tu hwnt i oriau ysgol.

- 6.2.17 Cadarnhawyd hyn ymhellach yn 2013, mewn ardaloedd fel Dolgellau, pan gynhaliwyd gwaith ymgynghorol i broffilio anghenion ieithyddol yr ardal. Yn Nolgellau, dywedodd y bobl ifanc bod dwy gymuned ieithyddol ar wahân yn bodoli yno, gyda phrin ddim cyfleoedd i gymdeithasu trwy gyfrwng y Gymraeg oni bai eich bod yn teithio y tu allan i'r ardal.
- 6.2.18 Yn ystod y broses ymgynghori ar *Gynllun Drafft Strategaeth Iaith Gwynedd 2010-13*, amlygwyd hefyd bod tensiynau cymdeithasol yn bodoli rhwng pobl ifanc sy'n siaradwyr Cymraeg a'r rhai di-Gymraeg, a bod iaith y cylch cyfeillion yn ffactor allweddol wrth bennu defnydd iaith.
- 6.2.19 Yn ystod y gwaith ymgynghori a thrafod a oedd yn sail i lunio'r Strategaeth hon, un o'r prif negeseuon a godwyd dro ar ôl tro oedd yr angen i godi hyder pobl yn eu sgiliau ieithyddol a'u defnydd o'r Gymraeg. Mae hyn yn ategu'r sylwadau a dderbyniwyd mewn sesiynau ymgynghori blaenorol, pan ddywedwyd bod angen meithrin hyfedredd a hyder plant a phobl ifanc, gan roi llai o bwyslais ar ddysgu iaith ffurfiol, a mwy o bwyslais ar sicrhau bod plant a phobl ifanc yn siarad â'i gilydd yn Gymraeg. Mae angen creu'r awydd felly ymysg plant a phobl ifanc i ddefnyddio'r Gymraeg wrth siarad wyneb yn wyneb ac yn enwedig wrth iddynt gyfathrebu drwy ddefnyddio technoleg.
- 6.2.20 Bydd y gwaith o annog defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn yr ysgolion cynradd, drwy gyfrwng y *Siarter Iaith*, ac hefyd yn yr ysgolion uwchradd, yn allweddol er mwyn cyflawni hyn. Bydd gan ddarparwyr megis y Gwasanaeth Ieuencid, Yr Urdd, a'r Ffermwyr Ifanc rôl allweddol i'w chwarae yn y gymuned.

6.2.21 Blaenoriaethau Strategol

Gallu

- Arfogi athrawon i'w galluogi i gynnal gweithgareddau allgyrsiol drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Ar sail y gwaelodlin, gweithredu ymyriadau yn yr ysgolion uwchradd er mwyn cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn gymdeithasol.
- Codi ymwybyddiaeth pobl ifanc o werth y Gymraeg fel sgil ar gyfer gwaith a hyfforddiant.
- Codi ymwybyddiaeth gweithwyr ieuencid ac unigolion sy'n ymwneud â'r maes hamdden a chwaraeon o'r angen i feithrin agweddau cadarnhaol tuag at yr iaith Gymraeg ymysg plant a phobl ifanc.

Cyfle

- Arfogi pob ysgol gynradd i weithredu gofynion gwobr efydd, arian ac aur *Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd*.
- Cefnogi rhaglenni gweithredu yn yr ysgolion uwchradd er mwyn cynyddu defnydd o'r iaith Gymraeg yn gymdeithasol.
- Datblygu sgiliau arwain ymysg pobl ifanc er mwyn iddynt ddatblygu'n arweinwyr yn eu cymunedau.

Awydd

- Gwella ymwybyddiaeth plant a phobl ifanc o werth yr iaith Gymraeg.

6.3 MAES STRATEGOL 3: CYMUNEDAU

Gweledigaeth:

Hyrwyddo a grymuso cymunedau a'u helpu i gryfhau safle'r Gymraeg.

Canlyniad:

Nifer y cymunedau gyda 70% o'r boblogaeth sydd yn gallu siarad Cymraeg wedi ei gynnal.

Lliniaru dirywiad pellach yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn y cymunedau hynny ble mae'r nifer sy'n gallu'r iaith eisoes wedi gostwng o dan 70% o'r boblogaeth.

Dangosydd:

Nifer y gweithgareddau Cymraeg o fewn y cymunedau targed.

Nifer y bobl sy'n mynychu digwyddiadau cyfrwng Cymraeg, gan gynnwys y rhai a drefnir o ganlyniad i arian grant gan Lywodraeth Cymru.

- 6.3.1 Mae dwysedd y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg yn allweddol i ffyniant yr iaith, ac adlewyrchir y dwysedd hwn gan fwrlwm o weithgarwch cymunedol cyfrwng Cymraeg. Mae'r gweithgarwch cymunedol a diwylliannol a gynhelir yn gyfrwng i sicrhau gwerth i'r iaith, yn ogystal â chreu'r ymdeimlad hollbwysig yna o berthyn i fro neu gymdeithas.
- 6.3.2 Mae sefydliadau megis yr Urdd, y Ffermwyr Ifanc, Merched y Wawr, Eisteddfodau lleol a llu o gymdeithasau lleol eraill yn chwarae rôl allweddol wrth gynnal y Gymraeg mewn nifer o gymunedau. Mae'r sefydliadau hyn yn gyfrifol am ddatblygu arweinwyr lleol, ac am gynnal gwirfoddolwyr, yn ogystal â chynnig gweithgareddau cymdeithasol hanfodol drwy gyfrwng y Gymraeg.
- 6.3.3 Er gwaethaf y bwrlwm hwn o weithgarwch mewn nifer o gymunedau yng Ngwynedd, gwelir bod mewnfudo ac allfudo yn cael effaith sylweddol ar y Gymraeg a'r rhwydweithiau cymdeithasol a gynhelir yn lleol, gyda'r effaith ar ei waethaf o bosib ar hyd arfordir Meirionnydd.
- 6.3.4 Mae hunaniaith yn gweithio'n gymunedol ar ddwy lefel, sef: hyrwyddo a grymuso cymunedau eu hunain i weithredu a chynyddu gweithgarwch cymunedol cyfrwng Cymraeg, gan eu harfogi i fynegi barn ar bolisiau perthnasol; ac yn ail ar y lefel strategol a chyfannol wrth ymwneud â materion megis tai fforddiadwy, swyddi a chyflogaeth, ynghyd â sicrhau fod y Gymraeg wedi ei gwreiddio'n rhan annatod o gynllunio economaidd ac adfywio.
- 6.3.5 Er mwyn cyflawni hyn, bydd hunaniaith yn manteisio ar ei arbenigedd ym maes cynllunio ieithyddol, ac yn gweithio law yn llaw gyda chymunedau penodol a chyrrff perthnasol eraill er mwyn manteisio ar gyfleoedd fydd yn galluogi cymunedau i weithredu.
- 6.3.6 Gwelir hunaniaith fel arbenigwr cynllunio ieithyddol yng Ngwynedd, fel adnodd pwysig ar gyfer cefnogi ac arfogi cymunedau, ac fel eiriolwr ar ran y Gymraeg wrth gydweithio gyda'r rhai sydd yn gyfrifol am ddatblygu polisiau a chynlluniau strategol o fewn y Sir.
- 6.3.7 Bydd y Strategaeth hon yn gwneud defnydd bwriadol o'r tîm a'u sgiliau, yn targedu cymunedau penodol i'w cefnogi, ac yn gweithio gyda sectorau eraill i integreiddio'r Gymraeg i mewn i bolisiau a chynlluniau, megis:
- Cynllunio a'r Cynllun Datblygu Lleol
  - Tai a chynlluniau cymunedol tai/ Tai fforddiadwy

- Swyddi a chyflogaeth, gan gynnwys broceriaeth gyda chyflogwyr a datblygu sgiliau
- Adfywio a chynlluniau adfywio gwledig
- Gwasanaethau hamdden a chwaraeon.

6.3.8 Mae proffiliau ieithyddol wedi eu creu ar gyfer sawl ardal o Wynedd, gan gynnwys: Y Bala, Dolgellau, Blaenau Ffestiniog, Dyffryn Ogwen, Dyffryn Nantlle, Y Felinheli, Bangor, a Phyllheli. Dengys y proffiliau hyn awydd ymysg y cymunedau i geisio sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn lleol, cefnogi ac annog dysgwyr, cryfhau'r ddarpariaeth i blant a phobl ifanc a dylanwadu ar eu defnydd o iaith, i ledaenu negeseuon am werth y Gymraeg ymysg busnesau, a'r angen am swyddi, tai fforddiadwy, a throsglwyddo iaith yn y cartref.

6.3.9 Ar sail y wybodaeth a geir o Gyfrifiad 2011 a thystiolaeth ansoddol ehangach, cynigir canolbwyntio ar y canlynol fel blaenoriaethau ar gyfer y strategaeth hon:

- Cefnogi'r cymunedau sydd wedi gostwng o dan 70%, sef Y Felinheli, Dolbenmaen a De Dolgellau
- Cefnogi rhai cymunedau sydd wedi gostwng yn agos at y trothwy 70%, gan gynnwys: Llanberis, Gorllewin Porthmadog a Porthmadog/Tremadog a'u galluogi i weithio'n strwythuredig er mwyn atal dirywiad pellach.
- Rhoi sylw sylweddol i ardaloedd lle mae statws y Gymraeg a defnydd cymdeithasol o'r iaith yn isel, sef Bangor a Tywyn, gan fanteisio ar gyfleoedd drwy'r gyfundrefn addysg i weithio gyda rhieni, plant a phobl ifanc

6.3.10 Blaenoriaethau Strategol

Gallu

- Cynnal a datblygu arbenigedd cynllunio ieithyddol fydd ar gael i gefnogi cymunedau gan gynnwys materion megis proffilio ieithyddol, datblygu polisiau iaith, grymuso gweithgareddau cymunedol Cymraeg, gosod targedau, gwerthuso a monitro cynnydd a lleadaenu arfer da.

Cyfle

- Sicrhau proffil ieithyddol safonol o fewn y cymunedau targed a chymunedau eraill yn ôl y galw, gan gynnwys ble datblygir rhaglenni tai a thai fforddiadwy.
- Grymuso cymunedau i weithredu cynlluniau fydd yn hyrwyddo defnydd o'r Gymraeg, a chynnig cyfleoedd i ddysgwyr ymarfer a defnyddio eu Cymraeg.
- Cefnogaeth benodol i fentrau iaith cymunedol er mwyn eu galluogi i wireddu eu cynlluniau i hyrwyddo'r Gymraeg.
- Hwyluso grwpiau a phwyllgorau cymunedol i gynnal cyfarfodydd drwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog.
- Ar sail dadansoddiad o anghenion, gweithio gyda grŵp cynrychiolwyr lleol i gynyddu gweithgareddau cyfrwng Cymraeg ar hyd arfordir de Meirionnydd.

Awydd

- Gwella ymwybyddiaeth trigolion o safle'r Gymraeg yn eu cymunedau.

6.4 MAES STRATEGOL 4: GWASANAETHAU CYMRAEG

Gwledigaeth:

Hybu a gwella argaeledd gwasanaethau cyfrwng Cymraeg yn lleol.

Canlyniad:

Mwy o wasanaethau Cymraeg ar gael i'r cyhoedd.

Mwy o ddefnydd yn cael ei wneud o'r gwasanaethau sydd ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg.

Y Gymraeg yn cael lle canolog mewn trefniadau cydweithio.

Y safonau iaith perthnasol yn weithredol.

Dangosydd:

Y defnydd a wneir o'r gwasanaethau sydd ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg.

Nifer y cyrff sy'n cydymffurfio â'r safonau sy'n ymwneud â'r Gymraeg.

- 6.4.1 Gosododd Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 ddyletswydd statudol ar gyrrff cyhoeddus sy'n gwasanaethu'r cyhoedd yng Nghymru i drin y Gymraeg a'r Saesneg yn gyfartal wrth ddarparu gwasanaethau.
- 6.4.2 Er hynny, ar ei ben ei hun nid yw darparu gwasanaethau cyfrwng Cymraeg yn debygol o gynyddu defnydd o'r iaith. Mae angen cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith ym mhob agwedd o fywyd er mwyn sicrhau ei ffyniant.
- 6.4.3 Ceir tystiolaeth helaeth fod carfan sylweddol o boblogaeth Cymru'n gefnogol o wasanaethau a ddarperir trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae 90% o siaradwyr Cymraeg ar draws y wlad o'r farn bod darparu gwasanaethau cyfrwng Cymraeg yn elfen hollbwysig i gadw'r iaith yn fyw.
- 6.4.4 Ategir hyn gan Grin (2002) sydd yn nodi bod darparu gwasanaethau yn fodd o greu cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith, a bod defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle yn allweddol o ran hyrwyddo ac annog defnydd o'r iaith.
- 6.4.5 Fodd bynnag, ceir tystiolaeth hefyd bod diffyg defnydd o wasanaethau cyfrwng Cymraeg yn gyffredinol, a hynny'n rhannol oherwydd diffyg hyder ymysg siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r gwasanaethau hynny, ynghyd â diffyg ymwybyddiaeth bod gwasanaethau penodol ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg (gan gynnwys gwasanaethau bancio, ar-lein a thros y ffôn).
- 6.4.6 Cyhoeddwyd Mesur y Gymraeg (Cymru) yn 2011, ac ymysg nifer o newidiadau pwysig, mae'r Mesur yn:
- Rhoi statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru.
  - Sefydlu swydd Comisiynydd y Gymraeg.
  - Creu darpariaeth ar gyfer hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg
  - Creu trefn o gyflwyno dyletswydd ar ffurf safonau iaith

- 6.4.7 Mae'r Mesur yn cynnwys fframwaith ar gyfer gosod dyletswydd ar rai cwmnïau preifat a'r trydydd sector i gydymffurfio â'r safonau, ac yn rhoi grym i'r Comisiynydd orfodi cwmnïau neu sefydliadau i gydymffurfio.
- 6.4.8 Dros amser bydd y Cynlluniau Iaith unigol yn cael eu disodli gan y safonau newydd, gan arwain at well eglurder o ran pa wasanaethau y gellid disgwyl eu derbyn drwy gyfrwng y Gymraeg, yn ogystal â gosod safon cyson o wasanaethau Cymraeg ar draws gwahanol sefydliadau.
- 6.4.9 Mae rhai cyrff bellach yn rhoi dyletswydd ar eu hunain i ddarparu gwasanaethau yn ôl gofynion ieithyddol eu cwsmeriaid. Mae mwy o gyflogwyr bellach yn sylweddoli bod gweithle ble caiff pawb eu trin gydag urddas a pharch, a ble y caiff sgiliau eu gwerthfawrogi, yn weithle hapusach a mwy cynhyrchiol o lawer.
- 6.4.10 Bydd dyletswydd ar nifer o gyrff i ddarparu'r hawl i'w staff allu gweithio trwy gyfrwng y Gymraeg o dan y safonau newydd. Gellir dadlau'n gryf bod y gallu i ddefnyddio'r Gymraeg o fewn rheolaeth a gweinyddiaeth sefydliad yn creu amgylchedd o barch, gan arwain at well gwasanaeth i'r cwsmer.
- 6.4.11 Mae defnyddio'r Gymraeg ar gyfer gweinyddiaeth fewnol yn tanategu'r arfer o ddefnyddio'r iaith gyda chwsmeriaid, ac yn arwain at ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg effeithiol ac o safon uchel, sy'n arfer da y gall gyrff sydd yn rhan o hunaniaith ei fabwysiadu fel esiampl sydd yn arwain y ffordd i eraill.
- 6.4.12 Fel corff sydd eisoes wedi gweithredu prosiectau ar ran y Bwrdd Gwasanaethau Lleol, mae hunaniaith mewn sefyllfa i gyfarwyddo'r Bwrdd ar faterion yn ymwneud â'r Gymraeg, gan gynnwys gweithredu'r safonau newydd a chreu modelau comisiynu fydd yn sicrhau bod gwasanaethau cyfrwng Cymraeg ar gael.
- 6.4.13 Gyda llawer mwy o wasanaethau yn cael eu comisiynu, mae cryn newid ar y gorwel o ran y modd bydd gwasanaethau cyhoeddus yn cael eu darparu yn y dyfodol. Mae goblygiadau amlwg ynghlwm â hyn o ran sicrhau y bydd gwasanaethau Cymraeg ar gael.
- 6.4.14 Yn Ebrill 2013, cynhaliwyd arolwg o ddefnydd y Gymraeg mewn trefniadau cydweithio a gweithio mewn partneriaeth yng Nghyngor Gwynedd. Roedd yr arolwg yn canolbwyntio ar y meysydd canlynol: addysg, gwasanaeth cymdeithasol a phedair prif bartneriaeth y Sir.
- 6.4.15 Nododd yr arolwg nifer o argymhellion er mwyn gwella'r ffordd mae cyrff yn hyrwyddo'r Gymraeg, ac er mwyn sicrhau hawl defnyddwyr i gael darpariaeth yn eu dewis iaith. Dyma rai o'r argymhellion perthnasol:
- Dylai uwch reolwyr ddangos ymrwymiad cadarn i'r Gymraeg wrth arwain trefniadau cydweithio, gan fynnu bod gofynion ieithyddol yn ymddangos ym mhob cytundeb.
  - Dylid adnabod ac asesu gofynion ieithyddol mewn dull safonol ar gyfer pob cytundeb sy'n ymwneud â darparu gwasanaeth.
  - Dylid rhoi sylw digonol i sgiliau ieithyddol staff yn ôl gofynion y swydd.
  - Dylid codi ymwybyddiaeth ymhlith partneriaid o fanteision darparu gwasanaethau Cymraeg a dwyieithog i'r defnyddiwr.
  - Dylid cynnig arweiniad ar gyfieithu.
  - Dylid codi ymwybyddiaeth ymhlith partneriaid a chyrrff a gomisiynir o'r manteision proffesiynol o gael staff sydd yn gallu darparu gwasanaeth dwyieithog.
  - Dylid addysgu staff i weithredu'n ddwyieithog, ac i sefydlu trefniadau swyddfa fyddai'n cefnogi gweithwyr di-Gymraeg i ddatblygu eu sgiliau.

- 6.4.16 Yn y cyd-destun hwn, mae cefnogi a chryfhau gwasanaethau cyfrwng Cymraeg mewn addysg bellach ac uwch, ac yn y maes iechyd a gofal yn hollbwysig, gan fod gallu darparu gwasanaethau dwyieithog yn y meysydd hyn naill ai'n angenrheidiol yn sgîl gofynion y defnyddiwr, neu'n allweddol o ran sicrhau sgiliau i allu parhau i ddarparu gwasanaethau dwyieithog yn y dyfodol.
- 6.4.17 Yn ôl Fframwaith Strategol 'Mwy Na Geiriau' gan Lywodraeth Cymru; 'Mae'n bwysig fod pobl sydd yn gweithio yn y maes iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol yn cydnabod mai dim ond trwy gyfrwng y Gymraeg y gall llawer o bobl gyfathrebu eu hangen am ofal yn effeithiol. I lawer o siaradwyr Cymraeg mae'n rhaid i'w gallu i ddefnyddio eu iaith eu hunain gael ei weld fel elfen greiddiol o ofal, yn hytrach nag fel rhywbeth dewisol.²
- 6.4.18 Mae hunaniaith mewn sefyllfa gref i adeiladu ar ei rôl o weithio mewn partneriaeth i gyd-gynllunio rhaglenni hyrwyddo sgiliau dwyieithog, megis yr Academi Datblygu Sgiliau Cymraeg i Reolwyr, i gynnig rhaglenni magu hyder ymysg cyflogwyr, rheolwyr a staff: ac i gynnal ymgyrchoedd i annog y cyhoedd i ofyn am wasanaethau Cymraeg.

6.4.19 Blaenoriaethau Strategol

Gallu

- Cytuno ar amodau partneriaeth a fframwaith sy'n diffinio ac yn amlinellu'r gofynion o ran defnyddio'r Gymraeg wrth osod cytundebau a dyfarnu grantiau i gyrff cyhoeddus a gwirfoddol.
- Datblygu arweiniad ar gyfer cyflogwyr (ac yn enwedig felly cyrff sy'n aelodau o'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol) ar ddarparu gwasanaethau yn y Gymraeg, gan gynnwys recriwtio staff ac uwch reolwyr sydd yn ddwyieithog, diffinio gofynion ieithyddol swyddi ar wahanol lefelau, paratoi dogfennau dwyieithog, cyfieithu ar y pryd a hyfforddiant i staff a rheolwyr.

Cyfle

- Bod y cyrff sy'n aelodau o Grŵp Gweithleoedd a Gwasanaethau Dwyieithog hunaniaith yn gweithredu tuag at y Safonau Gwasanaeth, ac yn cydweithio ar gynllunio arferion da.
- Adnabod ble mae prinder staff dwyieithog o fewn y cyrff sy'n cydweithio â hunaniaith, a mynd ati i godi ymwybyddiaeth ymysg y cyhoedd (ac ymysg pobl ifanc yn enwedig) am yr angen am unigolion gyda sgiliau cyfrwng Cymraeg yn y swyddi hyn.

Awydd

- Cydweithio i hybu gwerth y Gymraeg ymysg cyflogwyr a'u rheolwyr.

² Llywodraeth Cymru, *Mwy Na Geiriau: Fframwaith Strategol ar gyfer Gwasanaethau Cymraeg mewn Iechyd, Gwasanaethau Cymdeithasol a Gofal Cymdeithasol* (2012), t. 6.

6.5 MAES STRATEGOL 5: Y GWEITHLE

Gweledigaeth:

Cynyddu'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.

Canlyniad:

Y gweithlu yn defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.

Dangosydd:

% gweithlu partneriaid hunaniaith sy'n defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.

- 6.5.1 Mae'r gweithle yn cynnig cyfle i ddefnyddio'r Gymraeg am swmp sylweddol o amser bob dydd. Mae hyn yn creu'r cyfle i'r gweithlu feithrin hyder a defnyddio'r Gymraeg yn rheolaidd; a hynny yn ei dro yn galluogi'r cyflogwr i ddarparu gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg ac yn ddwyieithog.
- 6.5.2 Yng Ngwynedd, mae statws y Gymraeg o fewn y gweithle yn bwysig fel dilyniant i Bolisi Iaith Addysg y sir, ac yn hynod bwysig i Gyngor Gwynedd, fel yr unig gorff cyhoeddus sydd yn defnyddio'r Gymraeg fel prif iaith ar gyfer gweinyddiaeth fewnol.
- 6.5.3 Ystyrir Polisi Iaith Cyngor Gwynedd yn arloesol ac yn flaengar yn sgîl ei ymrwymiad i normaleiddio defnydd o'r Gymraeg gan sicrhau fod staff yn cael y cyfle i ddefnyddio'r Gymraeg yn eu gwaith bob dydd.
- 6.5.4 Er mai cymharol brin yw'r dystiolaeth yn y maes yma, gwyddom, o ymchwil ansoddol diweddar, bod rhai ffactorau amlwg sy'n rhwystr i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle, sef:
- teimlad o ddiffyg gallu yn y Gymraeg, ac yn sicr diffyg hyder i ddefnyddio'r Gymraeg mewn awyrgylch ffurfiol, gan fod tuedd i bobl feddwl nad yw eu Cymraeg yn 'ddigon da'.
  - diwylliant y sefydliad yn atal defnydd o'r Gymraeg.
  - diffyg cefnogaeth ac anogaeth gan reolwyr i alluogi eu staff i ddefnyddio'r Gymraeg.
- 6.5.5 Ategir hyn gan ymchwil a gynhaliwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg yn 2010. Nododd y cyrff a holwyd fel rhan o'r ymchwil mai bwlch o ran sgiliau a diffyg hyder yw un o'r prif rwystrau sydd yn atal staff rhag defnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.
- 6.5.6 Mae adolygiad Cynllun Brocer Iaith Pablig, Caernarfon, yn mynd gam ymhellach ac yn awgrymu bod gwahanol lefelau o sgiliau ieithyddol mysg y boblogaeth yn rhwystro pobl rhag ymgeisio am swyddi yn y lle cyntaf. Hynny yw, bod ymdeimlad cyffredinol o ofn nad yw eu Cymraeg yn 'ddigon da'.
- 6.5.7 Bwriad cynllun peilot Brocer Iaith Pablig oedd ymchwilio a threialu dulliau newydd o hyrwyddo'r iaith mewn perthynas â gwaith, gan ddod â gwasanaethau oedd eisoes yn bodoli at ei gilydd. Roedd y pwyslais ar gydgyssylltu'r gwasanaethau cyflogaeth a chynllunio iaith.
- 6.5.8 Roedd prif gasgliadau cynllun Brocer Iaith Pablig ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg yn nodi'r angen i:
- sicrhau bod arferion da broceriaeth iaith yn cael eu hymgorffori ym mhob gweithgaredd economaidd ac adfywio

- darparu hyfforddiant sgiliau sylfaenol cyfrwng Cymraeg er mwyn arfogi siaradwyr Cymraeg i deimlo'n hyderus wrth ddefnyddio'r iaith ar gyfer gwaith, a theilwra'r hyfforddiant yn ôl anghenion gwahanol gymunedau
- cynyddu ymwybyddiaeth iaith ymysg cyrff sy'n darparu gwasanaethau cymunedol, yn ogystal â chyrff sy'n cynnig cyfleoedd gwaith
- gweithio gyda chyrff sy'n darparu gwasanaethau hyrwyddo cyflogaeth, er mwyn sicrhau eu bod hefyd yn hybu'r Gymraeg.

6.5.9 I'r perwyl hwn, mae Sgiliaith wedi derbyn cytundeb gan Gomisiynydd y Gymraeg i gynnig darpariaeth ymwybyddiaeth iaith i'r trydydd sector ac i gwmnïau preifat. Cydnabu swyddogion Sgiliaith bod angen goresgyn nifer o ffactorau yn y maes, gan gynnwys:

- diffyg hyder staff i addysgu'n ddwyieithog
- diffyg adnoddau dysgu,
- diffyg ymwybyddiaeth o bwysigrwydd iaith,
- diffyg cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol i'r rheiny sydd angen meithrin hyder i ddefnyddio'r Gymraeg.

6.5.10 Blaenoriaethau Strategol

Gallu

- Cynyddu sgiliau Cymraeg ac ymwybyddiaeth ymysg rheolwyr lleol.
- Galluogi staff cyfundrefnau i weithredu'r hawl i ddefnyddio'r Gymraeg o fewn y man gwaith.
- Cynllun Marchnad Lafur Cyfrwng Cymraeg

Cyfle

- Cynyddu gwybodaeth am sgiliau ieithyddol staff a sicrhau ymrwymiad staff y cyrff sy'n cydweithio gyda hunaniaith tuag at y Gymraeg.
- Cynyddu dealltwriaeth y sector breifat yng Ngwynedd am werth y Gymraeg a chynyddu cydnabyddiaeth fod y Gymraeg yn sgil werthfawr ar gyfer y gweithle.

Awydd

- Cynyddu ymwybyddiaeth am bwysigrwydd y Gymraeg fel sgil allweddol wrth recriwtio ymysg y rhai sy'n gyfrifol am swyddi a chyflogaeth.

6.6 MAES STRATEGOL 6: Y SEILWAITH

Gweledigaeth:

Cyrff a gwasanaethau yn cydweithio i integreiddio'r Gymraeg mewn polisiau a gweithgareddau.

Canlyniad:

Y Gymraeg wedi ei hintegreiddio yn naturiol i gynlluniau economaidd, adfywio a thai.

Dangosydd:

Nifer y cynlluniau economaidd ac adfywio sy'n hyrwyddo'r Gymraeg.

Nifer y cynlluniau tai sy'n hyrwyddo'r Gymraeg.

- 6.6.1 Un o'r negeseuon a ddaeth yn gyson o drafodaethau gydag unigolion proffesiynol a chynrychiolwyr cymunedau wrth lunio'r Strategaeth hon oedd pwysigrwydd y berthynas rhwng yr economi, tai a'r iaith Gymraeg.
- 6.6.2 Mae gan Lywodraeth Cymru, trwy ei arweiniad polisi yn y maes economaidd, cynllunio a thai, rôl allweddol i'w chwarae wrth hyrwyddo'r Gymraeg a phrif-ffrydio'r iaith i gynlluniau cenedlaethol. Fodd bynnag, dengys rhai o raglenni economaidd mawr y gorffennol, megis Amcan 1 a Chydgyfeiriant na fu'r Llywodraeth ar y pryd yn flaengar yn rhoi lle canolog i'r Gymraeg yn y meysydd hyn.
- 6.6.3 Fodd bynnag, yng Ngwynedd, ceir enghraifft o gydweithio rhwng un o gynlluniau'r Cynllun Datblygu Gwledig, sef 'Llwyddo yng Ngwynedd' â hunaniaith. Un o brosiectau 'Llwyddo yng Ngwynedd' oedd 'Cymunedau Cynaliadwy', ac yn ystod y flwyddyn gyntaf rhoddwyd cefnogaeth i bump cymuned i gynnal awdit o'u hasedau ffisegol a chymunedol, a thrwy gefnogaeth hunaniaith, sicrhawyd y byddai awdit ieithyddol hefyd yn cael ei gyflawni a hynny drwy ddefnyddio'r fframwaith 'Gweithredu'n Lleol'. Y cymunedau hynny oedd: Dinas Mawddwy, Botwnnog, Y Bala (Penllyn), Dyffryn Ogwen ac Y Felinheli.
- 6.6.4 Bellach, ym Motwnnog ceir Menter Cymydmaen Cyf sydd yn gyfrifol am hwb bwyd a chynnyrch lleol, drwy alluogi pobl i fentro ac arbrofi yn y sector bwyd. Mae hyn yn adeiladu ar y prosiect blaenorol Tai, Iaith Gwaith, ble gwelwyd Cymdeithas Tai Eryri yn adeiladu deuddeg tŷ fforddiadwy a Chanolfan Fenter yn darparu deuddeg uned fusnes ar y safle.
- 6.6.5 Mae Partneriaeth Ogwen wedi sefydlu 'Siop Ogwen'; canolfan sydd yn cynnig lle i gyrff, megis yr Heddlu, i ddarparu cyngor neu wasanaeth, ac yn cynnig gwasanaeth lleol Siop Un Stop i drigolion ac ymwelwyr.
- 6.6.6 Bydd gweinyddiaeth y partneriaethau, mentrau a chynlluniau hyn yn Gymraeg gyda threfniant ar gyfer y di-Gymraeg. O ystyried hyn, mae cynnig cefnogaeth i'r cymunedau hyn ddatblygu eu cynlluniau sydd yn hyrwyddo'r Gymraeg yn allweddol.
- 6.6.7 Mae tai hefyd yn faes sydd yn dylanwadu ar sefyllfa'r iaith Gymraeg, ac yng Ngwynedd mae problemau cyson ynglŷn â fforddiadwyedd tai; yn enwedig mewn rhai ardaloedd. Mae prisiau tai yng Ngwynedd ar gyfartaledd 5.7 gwaith yn fwy na chyflog cyfartalog y Sir, gyda phrisiau tai y siroedd gwledig yng Nghymru o leiaf 10% yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol.

- 6.6.8 Mewn rhai ardaloedd o Wynedd - yn enwedig ym Mangor a'r cymunedau cyfagos - ceir pryderon yn lleol am ddylanwad nifer sylweddol o dai newydd fydd yn cael eu hadeiladu, gyda nifer o bobl lleol yn teimlo nad oes ganddynt unrhyw ddylanwad ar yr hyn sydd yn digwydd yn eu cymunedau.
- 6.6.9 Mae Cyngor Gwynedd a Chyngor Ynys Môn yn cydweithio ar ddatblygu Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd, fel rhan o'r gofyn ar bob Awdurdod Lleol yng Nghymru. Mae'r broses yn ymdrin yn uniongyrchol â materion cynllunio, gan adnabod safleoedd posib ar gyfer datblygiadau economaidd a thai, ond mae hefyd yn ystyried effaith unrhyw ddatblygiad ar yr iaith Gymraeg, ac adlewyrchir hynny yn y datganiad canlynol a ddywed fod yn rhaid i *'adfywio fod yn ystyriol o gymeriad hanesyddol, diwylliannol ac ieithyddol cymunedau'*.
- 6.6.10 Mae'n bwysig bod yn hyblyg wrth lunio polisiau iaith er mwyn adlewyrchu'r ffaith bod sefyllfa'r iaith Gymraeg yn amrywio o gymuned i gymuned, ac o ardal i ardal. Ar yr un pryd, dylid sicrhau bod mesuriadau i gryfhau a hyrwyddo'r Gymraeg i gyd-fynd ag unrhyw ddatblygiad. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi Nodyn Cyngor Technegol 20 (Cynllunio a'r Iaith Gymraeg), fodd bynnag nid yw'r NCT yn rhoi arweiniad penodol ar sut i asesu pa ardaloedd a chymunedau Cymraeg eu hiaith all ymdopi orau â datblygiad.
- 6.6.11 Dyletswydd hunaniaith yw ychwanegu at y dystiolaeth gan hefyd weithredu'n arloesol gyda chynllunwyr, cymunedau a datblygwyr i broffilio sefyllfa'r Gymraeg a bywiogrwydd yr iaith mewn gweithgareddau cymunedol a diwylliannol yn fanwl iawn, cyfrannu at y broses a chynorthwyo i lunio a datblygu ymatebion fydd yn hyrwyddo'r Gymraeg.
- 6.6.12 Yn ystod 2013, cynhaliwyd arolwg tai ac iaith ar y cyd rhwng Cyngor Gwynedd, Cyngor Ynys Môn ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri. Cynhaliwyd yr arolwg trwy holiadur preswylwyr, gyda'r bwriad o geisio taro goleuni ar y berthynas rhwng y farchnad dai, sgiliau iaith Gymraeg yr ymatebwyr a'r defnydd o'r iaith.
- 6.6.13 Pan fydd canfyddiadau'r arolwg yma'n hysbys, bydd modd ystyried beth yw'r ffactorau allweddol sydd yn dylanwadu ar yr iaith Gymraeg mewn cymunedau, gan ein galluogi o bosib i gynllunio cymunedau Cymreig cynaliadwy i'r dyfodol.
- 6.6.14 Yn ôl Cynllun Busnes Cyngor Gwynedd mae bwriad o weithio tuag at *'gyflenwad o dai addas yn y sir'*. Mae cysylltiad amlwg rhwng tai, tai fforddiadwy a thai gwag, ac adfywio economaidd i wella ansawdd bywyd ac i alluogi pobl i aros yn eu cymunedau.
- 6.6.15 Mae sawl cyfle i hyrwyddo'r Gymraeg drwy gydweithio gyda Chymdeithasau Tai Lleol; Cartrefi Cymunedol Gwynedd, Tai Gogledd Cymru a Grŵp Cynefin. Mae gan y Cymdeithasau Tai ddylanwad ar ddatblygiadau tai cymdeithasol, ac ar gynlluniau datblygu cymunedol. Mae'r Gymraeg yn ganolog i hyn: bydd hunaniaith yn gweithio law yn llaw gyda hwy er mwyn sicrhau eu bod yn hyrwyddo'r Gymraeg yn fewnol ac fel iaith gwasanaethu, a bod y Gymraeg yn ganolog i unrhyw waith ieuencid neu gynlluniau datblygu cymunedol a weithredir ganddynt.

6.6.16 Blaenoriaethau Strategol

Gallu

- Hwyluso cymunedau i gyfrannu at gynigion datblygu yn eu hardal.

Cyfle

- Sicrhau bod Cynlluniau Datblygu Lleol yn rhoi ystyriaeth lawn i'r iaith Gymraeg yn y polisiau ac yn y cynigion gofodol yn ymwneud â gwasgaru twf a datblygiadau tai.
- Gweithio gyda'r Tîm Cynllunio a datblygwyr i gyfoethogi'r proffil iaith cymunedol, gan gynnwys tystiolaeth ansoddol o dueddiadau o fewn y gymuned ar gyfer datblygu a gweithredu polisiau mewn cynlluniau datblygu lleol.
- Sicrhau ystyriaeth o'r Gymraeg fel rhan o gynlluniau economaidd ac adfywio.

Awydd

- Gweithio gyda budd-ddeiliaid o fewn y gymuned i wireddu mesurau lliniaru a chadarnhau statws y Gymraeg fel cyfrwng iaith y gymuned.

ADRAN 7

7. CASGLIAD

- 7.1.1 Bydd hunaniaith yn gwneud ei orau gyda'r adnoddau sydd ar gael iddo i greu'r amodau cywir i gynnal yr iaith a sicrhau bod y Gymraeg yn ffynnu yng Ngwynedd.
- 7.1.2 Mae'r strategaeth hon yn uchelgeisiol, a chredir ei bod yn cynnwys yr amodau cywir fyddai'n galluogi'r Gymraeg i dyfu a ffynnu; ac er mai strategaeth 4 blynedd ydyw, gobeithir y bydd yn gyfrwng ar gyfer gosod sylfeini ar gyfer dyfodol tymor hir a chadarnhaol i'r Gymraeg yng Ngwynedd.
- 7.1.3 Mae'r ymrwymïadau a geir yn y ddogfen yma yn cynyddu amrediad y cyfleoedd i ddeall gwerth, dysgu, a defnyddio'r iaith Gymraeg ymhob agwedd o fywyd; gan sicrhau hefyd y rhoddir ystyriaeth briodol i'r iaith wrth lunio polisiau a gweithredu cynlluniau economaidd, adfywio a thai.
- 7.1.4 Er hyn, nid yw ymdrechion hunaniaith ar ei ben ei hun yn ddigon i achub yr iaith. Rhaid i'r gwaith o gynnal a hyrwyddo'r Gymraeg fod yn ymdrech ar y cyd ar ran hunaniaith, ei bartneriaid, sefydliadau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol, ynghyd â thrigolion Gwynedd. Rhaid rhannu perchnogaeth a chyfrifoldeb dros dynged yr iaith.
- 7.1.5 Yn y pendraw, os yw'r iaith i oroesi, rhaid i unigolion gymryd perchnogaeth ohoni – sy'n golygu cael rhieni i drosglwyddo'r Gymraeg i'w plant, plant a phobl ifanc yn defnyddio'r Gymraeg ymhob agwedd o fywyd, pobl yn cymryd rhan mewn gweithgarwch a mentrau cymunedol i hyrwyddo'r iaith, ynghyd â gweithlu'r Sir yn darparu gwasanaethau Cymraeg ac yn defnyddio'r iaith yn y gwaith.
- 7.1.6 Hyderwn fod dyfodol cadarnhaol i'r iaith Gymraeg os bydd pobl Gwynedd yn rhannu ein gweledigaeth a 'gweld y Gymraeg yn ffynnu yng Ngwynedd'.

ADRAN 8 : ATODIAD 1

- 8.1.1 Mae'r Strategaeth wedi ei seilio ar fanylion Cyfrifiad 2011, ar ddata ehangach, ymchwil, adolygiadau rhaglenni presennol, ac ar drafodaethau gyda chynrychiolwyr cymunedau a swyddogion proffesiynol, aelodau hunaniaith a chynrychiolwyr cyrff a mudiadau allweddol.
- 8.1.2 Yn ystod Mawrth 2014 dosbarthwyd y Strategaeth ddrafft yn eang ar draws Gwynedd er mwyn derbyn barn a gwybodaeth, gan ymgorffori sylwadau gan y gwahanol gyfranwyr.
- 8.1.3 Isod ceir crynodeb o'r prif negeseuon, yn ogystal â rhai pryderon a nodwyd wrth drafod gyda'r gwahanol sectorau, sydd wedi cael eu hystyried wrth lunio'r Strategaeth.

8.1.4 PRIF NEGESEUON Y SECTORAU

Sector	Prif Negeseuon
Cyn Ysgol	<ul style="list-style-type: none"> • Angen cynyddu ymwybyddiaeth iaith ymysg rhieni. • Angen marchnata budd a manteision y Gymraeg. • Angen mwy o hyfforddiant staff. • Angen gwell cefnogaeth i rieni gael hyfforddiant iaith ar amseroedd addas. • Angen edrych yn fanylach ar yr ardaloedd hynny ble mae rhieni yn dewis anfon eu plant i feithrinfeydd di-Gymraeg. • Angen sicrhau bod cylchoedd meithrin yn cael cefnogaeth i weithredu yn gyfan gwbl drwy gyfrwng y Gymraeg.
Addysg	<ul style="list-style-type: none"> • Angen gweithio gyda rhieni i godi ymwybyddiaeth am werth y Gymraeg i'w plant ac i'r teulu cyfan. • Pwysigrwydd cael darpariaeth perthnasol i rieni gan wasanaeth Cymraeg i Oedolion. • Angen hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith i staff addysg i'w galluogi i hyrwyddo'r Gymraeg fel rhan o'r cwricwlwm ac y tu hwnt i hynny yn gymdeithasol. • Angen annog defnydd o'r Gymraeg tu allan i'r dosbarth trwy gyfrwng gweithgareddau cymdeithasol Cymraeg. • Datblygu gweithgareddau megis gemau buarth ymhellach er mwyn hybu defnydd o'r Gymraeg y tu allan i'r dosbarth.
Addysg Bellach	<ul style="list-style-type: none"> • Diffyg ymwybyddiaeth iaith a dim digon o hyrwyddo manteision dwyieithrwydd i ddysgwyr, rhieni a chyflogwyr. • Dim digon o alw am sgiliau dwyieithog gan gyflogwyr, gan arwain at ddiffyg ymwybyddiaeth ymysg dysgwyr galwedigaethol am yr angen i gynnig gwasanaethau cyfrwng Cymraeg. • Dim digon o Gymraeg yn cael ei ddefnyddio yn gyffredinol o fewn y cwricwlwm ac ar draws gwahanol bynciau. • Angen cryfhau'r neges am werth y Gymraeg ym maes hyfforddiant a pharatoi am swyddi. • Angen adnoddau dysgu mwy amrywiol, difyr a chyfoes yn y maes, yn ogystal ag adnodd i hwyluso'r broses o hyfforddi a recriwtio staff

dwyieithog.

- Angen cydweithio agosach rhwng gwahanol sectorau er mwyn sicrhau dilyniant i'r dysgwyr dwyieithog.
- Angen mwy o ymarferwyr dysgu dwyieithog sydd â digon o hyder a hyfedredd i addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg a'r Saesneg, fel ei gilydd.
- Angen hybu pwysigrwydd y Gymraeg mewn meysydd penodol megis chwaraeon a hamdden.
- Angen datblygu ethos sy'n fwy Cymraeg ei naws ar draws sefydliadau addysgol.

Sector Gwirfoddol

- Angen gwasanaethau cyfieithu rhesymol ar gyfer y sector wirfoddol.
- Angen cynyddu hyder pobl o'u gallu i ddefnyddio'r Gymraeg yn gyhoeddus, gan ganolbwyntio ar sicrhau nad yw pobl yn cael eu cau allan o weithgareddau oherwydd eu bod yn teimlo nad yw safon eu Cymraeg yn 'ddigon da'.
- Pwysigrwydd defnyddio Cymraeg syml, clir a dealladwy.
- Pwysigrwydd defnyddio'r Gymraeg wrth ymwneud â chyfryngau cymdeithasol (ac ymfalchïo fod pobl yn gwneud hynny).
- Datblygu cynlluniau sylwebu a gweithgareddau dysgwyr sy'n fwy hyblyg a lleol.

Tai

- Broceriaeth adeiladu / cynllunio i sicrhau ffocws ac ymateb ieithyddol.
- Arweiniad i gymdeithasau tai am rôl gymdeithasol y Gymraeg (pecyn croeso i denantiaid newydd).
- Angen buddsoddi mewn gwerthuso cynlluniau er mwyn gallu mesur gwir effaith cynlluniau tai ar batrymau ieithyddol.
- Cynllunio tai yn ofodol ofalus er mwyn hyrwyddo cymunedau hyfyw.

Busnes

- Pryderon am gost ychwanegol gwasanaethau dwyieithog.
- Pryderon ynghylch cydymffurfio â safonau iaith newydd.
- Angen datblygu arweinwyr a phencampwyr ieithyddol mewn sefydliadau megis y sector iechyd.
- Angen datblygu ymgyrchoedd marchnata, ar y cyd gyda busnesau, ar gyfer sgiliau prin, sgiliau lefel uwch a swyddi a galwedigaethau lle mae prinder sgiliau Cymraeg / dwyieithog yn lleol (megis technoleg, rheoli prosiect).
- Angen ymgyrchoedd ymwybyddiaeth ymysg siopau a busnesau lleol.
- Angen edrych ar ddarpariaeth hyfforddiant a gwersi Cymraeg i uwch reolwyr a busnesau.

Iechyd a Gofal

- Pwysigrwydd hyfforddiant ymwybyddiaeth iaith perthnasol i staff.
- Angen arfogi cyflogwyr i allu denu siaradwyr Cymraeg a datblygu sgiliau ieithyddol eu staff.

Cymunedol**Democratiaeth**

- Angen cefnogi mentrau cymunedol i hyrwyddo'r Gymraeg mewn modd cynaliadwy.
- Angen cefnogi gweithrediad a gweithgareddau cymunedol.
- Angen gwasanaethau cyfieithu rhesymol ar gyfer cynghorau cymuned.
- Angen sicrhau bod grantiau cymunedol ar gael i gefnogi grwpiau brodorol sy'n hyrwyddo'r Gymraeg.
- Angen cefnogi cymunedau i gynnal ymchwil er mwyn llunio proffiliau iaith lleol.
- Angen hyrwyddo darpariaeth adloniant Gymraeg a hybu gwaith clybiau chwaraeon sy'n gweithredu drwy gyfrwng yr iaith.
- Angen cefnogi ymdrechion i gymhathu newydd-ddyfodiaid i'r gymuned.
- Angen diwygio ac addasu'r ddarpariaeth addysg gymunedol i oedolion a dysgwyr, oherwydd nad yw'r ddarpariaeth bresennol yn ddigon hyblyg.
- Angen datblygu'r rhwydweithiau lleol ar gyfer pobl ifanc a chefnogi ymdrechion aelwydydd yr Urdd a chlybiau ieuenctid i hybu'r Gymraeg.
- Angen annog pobl ifanc i arwain a mentora yn eu cymunedau.
- Datblygu balchder cymunedol yn yr iaith Gymraeg a sefydlu trefn o bencampwyr lleol.
- Angen mesurau lliniaru i integreiddio'r iaith o fewn datblygu cymunedol.
- Angen cefnogi ac annog defnydd o bapurau bro, ochr yn ochr â dulliau eraill o gyfathrebu a rhannu gwybodaeth yn lleol.
- Angen gwella'r cyswllt gyda swyddogion adfywio er mwyn sicrhau sylw digonol i'r Gymraeg o fewn cynlluniau adfywio cymunedol.

8.2 BARN AELODAU ETHOLEDIG

8.2.1 Ym mis Mawrth 2013, cynhaliwyd seminar i aelodau etholedig Cyngor Gwynedd i ystyried canlyniadau Cyfrifiad 2011. Cafwyd trafodaethau am y sefyllfa yn Arfon, Dwyfor a Meirionnydd ar sail y data lefel cenedlaethol, sirol a dosbarth. O'r trafodaethau hyn, adnabuwyd pum prif ffactor posib ar gyfer newid - cadarnhaol a negyddol - yn y sir, sef:

- Mudo
- Yr Economi
- Polisi Addysg
- Polisi Cynllunio
- Dewisiadau Defnydd Iaith

8.2.2 Gofynnwyd dau gwestiwn allweddol hefyd, sef:

'Beth sydd wedi newid neu beidio ers 2001?'

a

'Beth sy'n gyfrifol am hyn?'

8.2.3 Gwelwyd o'r trafodaethau fod yr un themâu yn codi ar draws pob maes:

- Defnydd iaith a'r hyder i'w defnyddio
- Patrymau mudo ac allfudo
- Rôl ysgolion ac addysg wrth hyrwyddo iaith
- Materion Tai a Chynllunio
- Codi ymwybyddiaeth o'r iaith Gymraeg
- Dylanwadu ar gyrff eraill.

Gellir cael gwybodaeth bellach a / neu gopiâu o ddogfennau cefndirol sy'n gysylltiedig â'r strategaeth hon (e.e. *Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd, Arolwg Tai ac Iaith Gwynedd ac Ynys Môn*) drwy gysylltu â hunaniaith.